

- Акмасв А. І., Жуков В. О. // Вісник СНУ ім. В. Даля. – 2004. – №10, ч.1. – С. 161-165.
11. Цал-Цалко Ю. С. Статистико-економічний аналіз ефективності діяльності економічних систем за показниками фінансової звітності // Вісник СНУ ім. В. Даля. – 2004. – №10, ч.1. – С. 141-151.
 12. Шпанковська Н. Г. Особливості методичного підходу до внутрішнього аналізу економічної безпеки підприємства / Н. Г. Шпанковська, В. В. Костанецький, Н. О. Котенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – № 38. – С. 146-150.
 13. Маслак О. І. Підходи щодо оцінювання рівня економічної безпеки підприємств / О. І. Маслак, Н. Є. Гришко // Вісник КрНУ ім. Михайла Остроградського. – 2011. – Вип. 6 (71), ч. 1. – С. 183-187.
 14. Мунтян В. І. Економічна безпека України. – К. : В-во КВІЦ, 1999. – 462 с.
 15. Мойсеєнко І. П. Економетричний аналіз стану економічної безпеки суб'єктів господарювання / І. П. Мойсеєнко, М. Я. Демчишин // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутрішніх справ: зб. наук. Праць. – Сер. Економічна ; голов. ред. Р. І. Тринько. – Л., 2010. – Вип. 3. – С. 251–263.
 16. Терещенко О. О. Дискримінантна модель інтегральної оцінки фінансового стану підприємства // Економіка України. – 2004. – №5. – С. 38-44.
 17. Хотомлянський О. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства на основі використання матричних моделей / Хотомлянський О., Черната Т., Северина Г. // Економіка України. – 2003. – №3. – С. 35-39.
 18. Крючко Л. С. Оцінка фінансового стану підприємства – сутність та необхідність // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1613>

Якимчук С.А.

УДК 504:368

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Розглянуто поняття екологічного страхування, його мету, об'єкт та суб'єкт страхування. Визначено основні функції екологічного страхування. Досліджено проблеми, які існують при формуванні екологічного страхування в Україні. Запропоновано шляхи удосконалення системи екологічного страхування.*

Система страхування екологічних ризиків в Україні перебуває на стадії формування. Основними проблемами впровадження екологічного страхування є: законодавча неврегульованість екологічного страхування; низька фінансова спроможність підприємств; труднощі в оцінці екологічних ризиків тощо.

***Ключові слова:** навколишнє природне середовище, природоохоронна діяльність, екологічне страхування, екологічні ризики, договір страхування.*

***Аннотация.** Рассмотрены понятия экологического страхования, его цели, объект и субъект страхования. Определены основные функции экологического страхования. Исследованы проблемы, которые существуют при формировании экологического страхования в Украине. Предложены пути совершенствования системы экологического страхования.*

Система страхования экологических рисков в Украине находится на стадии формирования. Основными проблемами внедрения экологического страхования являются: законодательная неурегулированность экологического страхования; низкая финансовая состоятельность предприятий; трудности в оценке экологических рисков и т.д.

***Ключевые слова:** окружающая природная среда, природоохранная деятельность, экологическое страхование, экологические риски, договор страхования.*

***Summary.** The aim of the article is to analyze the concept of environmental insurance, research problems in this area and their solutions for improving environmental management in Ukraine.*

The paper considers different approaches to the interpretation of environmental insurance. Defined purpose, object and subject of environmental insurance. Also, the basic functions of environmental insurance.

The problems that exist in the implementation of environmental insurance in Ukraine. Analysis of the legal framework in the field of environmental insurance. Definitely form of environmental insurance. The most acceptable form is mandatory environmental insurance.

Environmental security - especially the most complex type of insurance that is specific (the relationship of legal mechanism, involving experts in ecology for environmental audits of insurers).

Environmental risks insurance system in Ukraine is under development and requires the development of effective mechanisms for its formation. The main problems of implementation of environmental insurance in Ukraine are: lack of legislation establishing mandatory environmental insurance, low financial capacity of enterprises, lack of environmental auditing practices, difficulties in assessing environmental risks, the lack of statistics on man-made disaster that can not adequately assess the damage and risks of their occurrence, the virtual absence of interaction between government agencies, academic and commercial institutions, enterprises and organizations.

***Keywords:** environment, environmental activism, environmental insurance, environmental risks, the insurance contract.*

Постановка проблеми. В наш час зростає кількість екологічних аварій та катастроф, об'єктів та видів діяльності, які є джерелами підвищеної небезпеки для навколишнього природного середовища, для життєдіяльності та здоров'я людини, посилюються негативні впливи господарської діяльності на стан екосистеми, загострюються проблеми зберігання та знешкодження екологічно небезпечних відходів. Щоб розв'язати ці проблеми необхідний дієвий економічний інструмент у сфері природоохоронної діяльності,

який би забезпечив попередження аварійного забруднення навколишнього середовища, яким є екологічне страхування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній літературі дослідженням проблем екологічного страхування займаються такі вчені: В. Д. Базилевич, Х.Р. Василюшин, Т. П. Галушкіна, В. К. Данилко, Г.М. Луцишин, В. М. Трегобчук та інші. Аспекти правового регулювання екологічного страхування в Україні розглянуті в статтях Н.О. Бурик, Х.Р. Василюшина та інших. Сучасний стан та тенденції розвитку українського ринку страхування екологічних ризиків досліджені в публікаціях М.І. Бублик, О.В. Козьменко, Х.Р. Василюшина та інших. Проте напрямки розвитку екологічного страхування в Україні потребують подальшого вивчення.

Метою статті є аналіз поняття екологічного страхування, дослідження проблем у цій сфері та шляхи їх вирішення для удосконалення системи управління природоохоронною діяльністю в Україні.

Виклад основного матеріалу. В останні роки в ряді країн світу елементом економічного механізму охорони навколишнього природного середовища, що динамічно розвивається, є система екологічного страхування.

У вітчизняних наукових джерелах наведено різні підходи щодо тлумачення поняття «екологічне страхування»:

1. Страхування цивільно-правової відповідальності виробництв - джерел підвищеної небезпеки для довкілля за заподіяну шкоду, яка може бути завдана громадянам та юридичним особам, внаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища [1].
2. Страхування цивільної відповідальності підприємств, установ і організацій за шкоду, завдану інтересам третіх осіб внаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища діяльністю, що створює підвищену екологічну небезпеку [2].
3. Механізм захисту екологічних прав громадян, захисту майнових інтересів суб'єктів підприємницької діяльності, що створюють небезпеку для навколишнього природного середовища [3] тощо.

Метою екологічного страхування є забезпечення страхового захисту матеріальних інтересів фізичних та юридичних осіб у вигляді повної або часткової компенсації збитків, заподіяних забрудненням навколишнього середовища, викликаних аваріями, технологічними збоями або стихійними лихами.

Об'єктом страхування є майнові інтереси страхувальника, які суперечать законодавству, пов'язані зі сплатою страхувальником заподіяної їм прямої шкоди третіх осіб внаслідок пожежі чи аварії на об'єкті підвищеної небезпеки.

Суб'єктами екологічного страхування є страховики, страхувальники та треті особи, яким заподіяно шкоду внаслідок аварійного забруднення довкілля. Страховою діяльністю у сфері екологічного страхування є діяльність страховиків з укладання договорів екологічного страхування, співстрахування чи перестраховування і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням і розміщенням страхових резервів та управлінням ними згідно із законодавством, а також з виконанням узятих страхових зобов'язань.

Основна ідея страхування – нейтралізація наслідків стихійних руйнівних сил природи, інших випадків щодо довкілля людини. Але тепер, коли наслідки людської діяльності з своїм масштабам можна з геополітичними силами, центр тяжкості у сфері страхування поступово переміщується до сфери захисту від технологічних катастроф, аварій та інших наслідків потенційно небезпечних видів діяльності.

Основними функціями екологічного страхування є: по-перше, превентивація негативних наслідків, спричинених аварійним забрудненням навколишнього природного середовища за допомогою економічного стимулювання; по-друге, компенсація збитків третім особам. Екострахування покриває ризики, зумовлені як діяльністю підприємства, установи, організації - джерела підвищеної небезпеки для довкілля, так і незалежними від такої діяльності причинами [4].

Відповідно до чинного законодавства України підприємства, установи, організації зобов'язані відшкодувати шкоду, заподіяну іншим підприємствам, організаціям, установам та громадянам. Така відповідальність та зобов'язання відшкодувати заподіяні збитки передбачена більш ніж 10 законами та іншими підзаконними актами починаючи з Конституції України. Проте, на сьогодні, підприємства не несуть такої відповідальності, обмежуючись сплатою штрафних санкцій за наднормативні викиди у навколишнього середовище.

Отже, однією з важливіших проблем впровадження екологічного страхування є законодавча неврегульованість даного питання.

Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» закладено правові основи запровадження екологічного страхування. У ст. 49 зазначено, що «в Україні здійснюється добровільне і обов'язкове державне страхування громадян і їх майна, майна і прибутків підприємств, установ і організацій у разі збитку, заподіяного внаслідок забруднення навколишнього природного середовища і погіршення якості природних ресурсів» [5].

Законодавством України передбачено екологічне страхування в добровільній та обов'язковій формах.

Добровільне страхування здійснюється на основі договору між страховиком та страхувальником.

Обов'язковим є страхування підприємств, внесених до затвердженого законодавством переліку екологічно небезпечних об'єктів. З цією метою створюється банк даних про небезпечні для навколишнього середовища підприємства та виробництва.

На сучасному етапі розвитку української економіки найбільш прийнятною є обов'язкова форма екологічного страхування, оскільки підприємства не мають достатньо ресурсів для здійснення страхування за рахунок власного прибутку.

Закон України «Про страхування» не відносить екологічне страхування до переліку обов'язкових видів страхування, проте дає змогу це зробити [6]. Обов'язкове страхування, відповідно до ст. 5 Закону, встановлюється законодавством України шляхом внесення змін до нього. Отже, все залежить від готовності законодавців внести відповідні зміни (про впровадження обов'язкового страхування) до Закону України «Про страхування».

На сьогодні існує низка законодавчих актів, які регулюють окремі питання, що стосуються екологічного страхування (страхування екологічного ризику, відповідальності за шкоду, заподіяну забрудненням навколишнього природного середовища, від ризику радіаційного впливу). Закони України «Про природно-заповідний фонд України» (ст. 50), «Про пестициди і агрохімію» (ст. 9), «Про відходи» (ст. 14 і ст. 38), «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» (ст. 15 і ст. 17) лише фрагментарно регулюють механізм проведення екологічного страхування.

Тому необхідно прийняти Закон України «Про екологічне страхування», який буде визначати єдині умови та порядок проведення екострахування в Україні в обов'язковій формі, регулювати відносини у зазначеній сфері та спрямовувати на відшкодування збитків, заподіяних майновим інтересам юридичних та фізичних осіб, унаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища.

На розгляд Верховної Ради України виносилося два проекти Закону «Про обов'язкове екологічне страхування». Були спроби впровадження Закону України «Про екологічне страхування» (реєстраційний №1046 від 21.05.2002р.).

Розроблений проект передбачав створення фінансово-економічної системи забезпечення компенсації матеріальних збитків, завданих природним ресурсам та життю і здоров'ю населення аварійним забрудненням навколишнього природного середовища (як інструменту регулювання й управління екологічним ризиком). У результаті його реалізації передбачалося формування ринку страхових послуг у галузі екології шляхом залучення приватного (акціонерного) капіталу страхових компаній в умовах дефіциту бюджетних коштів. На думку деяких фахівців, прийняття такого закону дало б змогу систематизувати та вдосконалити законодавство у галузі екологічного страхування.

Але Верховна Рада його відхилила як такий, що «не виконує своєї мети – регулювання відносин у сфері екологічного страхування і відшкодування збитків, завданих юридичним і фізичним особам внаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища з вини суб'єктів господарювання. Крім того, значна кількість норм, встановлених статтями законопроекту, або дублює норми Закону України «Про страхування», або суперечить їм».

Закон було повернено на доопрацювання, але 08 лютого 2005 р. було остаточно відкликано [7].

Законодавча неврегульованість проведення екологічного страхування призводить до виникнення ще однієї проблеми, а саме відсутності механізму контролю за укладанням договорів екологічного страхування, які є обов'язковими.

Інші проблеми розвитку екологічного страхування пов'язані безпосередньо з об'єктами, що підлягають страхуванню, тобто являють небезпеку для довкілля.

По-перше, це фінансове становище багатьох підприємств. Екологічне страхування не є дешевим видом страхування, а звідси, підприємства не можуть укласти договори страхування у зв'язку з відсутністю коштів. Це навіть при умові, що затрати на таке страхування йдуть на валові витрати підприємств.

З іншого боку, підприємства, що мають кошти чомусь не розуміють необхідності такого страхування і надають перевагу сплаті штрафних санкцій за наднормативні викиди у навколишнє природне середовище.

По-друге, витікає з першого, укладання договорів екологічного страхування можливе лише за умови дотримання підприємствами певних норм, це, наприклад, зношеність основних фондів, стан природоохоронного обладнання, очисних споруд або їх відсутність чи недостатність, частота проведення ремонтів і т. і.

Крім того не стимулюють підприємства укладати договори екологічного страхування поодинокі випадки подання позовів третіми особами, тобто тими, хто зазнав збитків, внаслідок аварійних забруднень певними підприємствами довкілля.

Значною проблемою для запровадження та розвитку екологічного страхування є відсутність достатніх статистичних даних, щодо забруднення підприємствами довкілля, збитків заподіяних навколишньому середовищу та третім особам. Це не пов'язано нажаль з відсутністю самих аварійних забруднень навколишнього середовища.

Основними причинами високих забруднень довкілля стали залпові аварійні викиди та скиди з підприємств, вихід з ладу міських очисних споруд, пошкодження нафтопроводів, поверхневі стоки із забруднених територій, явища вторинного забруднення, які спостерігались на водних об'єктах через забруднення донних відкладі.

Екологічний збиток містить в собі багато елементів, які не можна точно оцінити чи виміряти. Також може мати місце збиток, який неможливо підрахувати за допомогою використання ринкової вартості.

Ще одна проблема в екологічному страхуванні пов'язана з оцінкою ризику при укладанні договору страхування. Оцінка ризику при укладанні договорів страхування переважно включає:

- заповнення страховальником Заяви-опитувальника;
- огляд страховиком об'єкту.

При здійсненні екологічного страхування (особливо екологічне страхування підприємств) для оцінки ризику необхідне проведення екологічного аудиту, з чим пов'язані ще деякі проблеми, а саме:

- екологічний аудит є досить дорогим;
- за чий рахунок повинен здійснюватись екологічний аудит.

Проведення аудиту може стати у нагоді для самого страхувальника, оскільки дозволяє оцінити і зрозуміти власні екологічні ризики і вжити превентивних заходів по зменшенню і запобіганню забруднення.

Екологічне страхування – особливий, найбільш складний вид страхування, що має свою специфіку (взаємозв'язок з правовим механізмом, залучення експертів-екологів для здійснення екологічного аудиту страхувальників).

Комплексний розвиток екологічного страхування в Україні дасть змогу: скоротити бюджетні витрати на ліквідацію аварійних та надзвичайних ситуацій; підвищити матеріальну відповідальність підприємств і зацікавленість місцевих органів влади у мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище; забезпечити цільове використання коштів, які спрямовуються на ліквідацію та попередження екологічного забруднення; посилити контроль за потенційно небезпечними видами діяльності та підняти вимоги екобезпеки [8].

Висновки. Екологічне страхування – необхідний атрибут ринкової економіки, оскільки техногенні аварії та катастрофи лягають важким тягарем на економіку будь-якої країни, спричиняючи значні фінансові втрати. Екологічному страхуванню притаманні найбільш привабливі для сучасного екологічного менеджменту властивості – поєднання економічних інтересів та інтересів охорони навколишнього середовища.

Системи страхування екологічних ризиків в Україні перебуває на стадії формування і потребує розробки ефективних механізмів її формування.

Основними проблемами для впровадження ефективного екологічного страхування в діяльність українських економічних суб'єктів є:

1. Відсутність законодавчих актів, що встановлюють обов'язковість екологічного страхування.
2. Недостатня практика екологічного аудиту.
3. Низька фінансова спроможність підприємств.
4. Труднощі в оцінці екологічних ризиків.
5. Відсутність статистики про техногенні аварії, що не дозволяє адекватно оцінити збитки та ризики їх настання.
6. Практична відсутність взаємодії між державними структурами, науковими та комерційними установами, підприємствами, організаціями.

Перспективою подальших досліджень є розроблення ефективних механізмів формування ринку екологічного страхування в Україні.

Джерела та література:

1. Сафранов Т. А. Екологічні основи природокористування : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. А. Сафранов – Львів : «Новий Світ-2000», 2003. – 248 с.
2. Галушкіна Т. П. Економіка природокористування. Навчальний посібник / Т. П. Галушкіна – Харків : Бурун Книга, 2009. – 480 с.
3. Базилевич В. Д. Страхова справа / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – К. : Знання, 2008. – 351 с.
4. Луцишин Г. М. Становлення екологічного страхування / Г. М. Луцишин // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.14. – С. 99-102
5. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України № 1264-ХІІ від 25.06.1991 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
6. Про страхування : Закон України № 85/96 від 07.03.1996 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>
7. Бурик Н. О. Правове регулювання екологічного страхування : недоліки та шляхи їх подолання / Н. О. Бурик // Інноваційна економіка. – 2013. – №1 [39]. – ст. 246-249
8. Віленчук О. М. Теоретичні аспекти розвитку екологічного страхування в Україні // Вісник Житомир. держ. агрокол. ун-ту. – Спецвип. – 2000. – (жовт.) – С. 261-262.
9. Василюшин Х. Р. Особливості правового регулювання екологічного страхування в Україні / Х. Р. Василюшин // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. – С. 154-161
10. Каленіченко Ю. Б. Екологічне страхування та проблеми його розвитку в Україні / Ю. Б. Каленіченко // Механізм регулювання економіки. – 2005. – № 3. – С. 199-209